

ปรัชญา

ทฤษฎีความรู้ แบบประสบการณ์นิยม

ผศ. ดร. วรยุทธ ศรีวรกุล^๔

ต่อจากฉบับที่แล้ว

ประสบการณ์นิยมกับโครงสร้างของทฤษฎี

การไม่ลงรอยกันทางปรัชญาเกี่ยวกับโครงสร้างทั่วไปของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ และลักษณะทั่วไปของเนื้อหาของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ยังคงดำเนินไปอย่างถึงพริกถึงขิง (van Fraassen: 3) ในปัจจุบันมีอยู่ทฤษฎีหนึ่งที่ยังคงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปอย่างกว้างขวาง ถึงแม้จะยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ก็ตาม ทฤษฎีดังกล่าวนี้คือว่าทฤษฎีทั้งหลายต่างก็อธิบายปรากฏการณ์ (กระบวนการและโครงสร้างที่สังเกตได้) โดยการตั้งกระบวนการและโครง

สร้างอื่นซึ่งไม่สามารถสังเกตได้โดยตรงขึ้นมาเป็นสมมุติฐาน ต่อไปนี้จะเป็นการกล่าวถึงทฤษฎีของชาวประสบการณ์นิยมที่มีต่อ“ภาพรวม” ของทฤษฎีวิทยาศาสตร์

มักต้องการที่จะสร้างทฤษฎีวิทยาศาสตร์ทั้งหมดเสียใหม่โดยพิจารณาถึงการบรรยายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบแห่งผัสสะ สำหรับมักทฤษฎีวิทยาศาสตร์ทั้งหมดมีอยู่ 2 แ่ง (aspects) คือแ่งเชิงปริมาณกับแ่งเชิงคุณภาพ แ่งเชิงปริมาณ

^๔ คณบดีคณะปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

ทำให้เราสามารถทำนายประสบการณ์ ปรากฏการณ์ หรือผัสสะในอนาคตได้ ส่วนแง่เชิงคุณภาพนั้นนำพาไปสู่ภาพประเภทหนึ่งของโลกที่สังเกตไม่ได้ มักเสนอว่าเราไม่ควรที่กักเอาว่าสิ่งเชิงทฤษฎี (theoretical entities) เป็นตัวแทนถึงโลกที่อยู่เบื้องหลังประสบการณ์เพราะสิ่งเชิงทฤษฎีเป็นแต่เพียงผลผลิตของอภิปรัชญา เพราะฉะนั้นมันจึงไม่มีสถานะเป็นวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์จะต้องมีรากฐานอยู่บนประสบการณ์ทางผัสสะแต่เพียงเท่านั้น ยุทธวิธีที่มักเสนอขึ้นมานี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นยุทธวิธีแห่งการขจัดทิ้ง (eliminative strategy)

ชาวปฏิฐานนิยมทางตรรกวิทยาเจริญรอยตามมักซ์ซึ่งเดินตามขุมอิกต่อหนึ่งอย่างเคร่งครัด พวกเขาไม่ยอมรับภาวะอิสระเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ของทฤษฎีวิทยาศาสตร์เพราะกลัวว่าทฤษฎีอาจเป็นผิอภิปรัชญาปลอมแปลงเข้ามา ดังนั้น พวกเขาจึงถือว่าเป็นหน้าที่ของพวกเขาในการที่จะแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีจะมีนัยสำคัญทางความรู้ (cognitively significant) ก็เพียงแต่โดยเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์เท่านั้น ถ้าหากโยงเข้ากับประสบการณ์ไม่ได้ ทฤษฎีก็จะไร้ความหมายเพราะไม่ได้ให้อะไรเลยนอกจากความว่างเปล่า อันที่จริงชาวปฏิฐานนิยมทางตรรกวิทยาเริ่มต้นโดยการพยายามขจัดทฤษฎีให้หมดไปจากวิทยาศาสตร์เพราะพวกเขาคิดว่าทฤษฎีไม่มีความจำเป็นเลยในเมื่อถือว่าวิทยาศาสตร์เป็นการอธิบายและทำนายสิ่ง

ที่สังเกตได้ อังรี ปวงกาเร นักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศสเสนอว่า สัจพจน์ทางเรขาคณิตเป็นผลลัพธ์ของการนิยาม เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องของความพร้อมใจ (conventions) ชาวปฏิฐานนิยมก็เสนอตามในแนวเดียวกันว่าภาษาทฤษฎีของวิทยาศาสตร์ก็ไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าเครื่องหมายแสดงแห่งความพร้อมใจ (conventional tokens) ซึ่งสามารถทอนลงเป็นภาษาสังเกตได้ เพราะเหตุนี้พวกเขาจึงเชื่อว่าทฤษฎีวิทยาศาสตร์ทั้งหมดสามารถแทนที่ได้โดยใช้ข้อความเชิงปฐมหรือข้อความสังเกตเป็นรากฐาน

ในความพยายามที่จะขจัดทฤษฎีให้หมดไปจากวิทยาศาสตร์ชาวปฏิฐานนิยมทางตรรกวิทยาไม่ได้ทำแต่เพียงลำพัง เพื่อร่วมทางที่สำคัญก็ได้แก่ชาวสมาคมเบอร์ลินซึ่งนำโดยไรเคนบัค (Reichenbach) นอกจากนี้ก็ยังมีชาวปฏิบัตินิยม (pragmatists) และชาวปฏิบัติการนิยม (operationalists) อีกด้วย (Halfpenny: 56) ชาวปฏิฐานนิยมทางตรรกวิทยาใช้หลักแห่งการพิสูจน์ว่าจริงได้ในขณะที่ชาวปฏิบัตินิยมและชาวปฏิบัติการนิยมใช้เกณฑ์แห่งนัยสำคัญทางประสบการณ์ (criteria of empirical significance) ความจริงเกณฑ์ทั้งสองอย่างนี้เป็นเกณฑ์ประเภทเดียวกัน แตกต่างกันแต่เพียงว่าชาวปฏิบัตินิยมกับชาวปฏิบัติการนิยมใช้เกณฑ์ของพวกเขาที่บ่มโนภาพมากกว่าข้อความ เพิร์ส (Peirce) อ้างว่าความ

แคมป์เบล(Campbell)³ ความเติบโตทางวิทยาศาสตร์ตามทฤษฎีแบบนี้มีอยู่ 2 ประเภทคือ (1) การล้มล้างทฤษฎีหนึ่งแล้วแทนที่ด้วยอีกทฤษฎีหนึ่ง ซึ่งบ่อยครั้งเป็นผลมาจากการทดลองที่สำคัญ และ (2) การสรุปรวมทฤษฎีหนึ่งไว้ภายใต้อีกทฤษฎีหนึ่งที่กว้างกว่า

ในหนังสือชื่อ "Concepts of Science" (1968) เอคินส์ไตน์ได้ให้คำนิยามของทฤษฎีตามทฤษฎีของชาวปฏิฐานนิยมทางตรรกวิทยาหรือตามแนวที่เขาเรียกว่า "การอธิบายเชิงสัจพจน์" ไว้ว่า "ตามแนวการอธิบายเชิงสัจพจน์ ทฤษฎีไม่ได้เป็นอะไรมาไปกว่าหรือน้อยไปกว่าหมวดของประโยค (สัจพจน์) ซึ่งกล่าวออกมาในศัพท์ที่ใช้อย่างเฉพาะเจาะจง (ซึ่งบรรจุคำเชิงปฐมและคำที่ได้รับการนิยาม) พร้อมกับผลที่ตามมา (ทฤษฎีบท)

ของหมวดอันนี้บวกกับข้อพิสูจน์ของผลที่ตามมาเหล่านี้" (Achinstein 1968: 129)⁴

ชาวปฏิฐานนิยมทางตรรกวิทยาไม่ได้พิจารณาวิทยาศาสตร์ว่าเป็นระบบที่เชื่อมโยงข้อเท็จจริงเข้าด้วยกันอย่างหละหลวม แต่พิจารณาว่าเป็นระบบของประโยคที่เชื่อมโยงเข้ากับข้อเท็จจริงซึ่งได้รับการวางโครงสร้างเป็นอย่างดี ระบบเช่นนี้เองที่ถูกเรียกว่าทฤษฎี (De Mey 1982: 58)

ทฤษฎีที่ได้ชื่อว่าเป็นทฤษฎีวิทยาศาสตร์นั้นจะประกอบด้วยส่วนประกอบ 2 ส่วน ส่วนแรกตั้งรากฐานอยู่บนภาษา ส่วนนี้จะเป็นที่รู้จักในนามระบบเชิงแบบ (formal system) ส่วนที่สองตั้งรากฐานอยู่บนข้อมูล ส่วนนี้ถูกเรียกขานว่าระบบเชิงประสบการณ์ (empirical system)

ระบบเชิงแบบประกอบด้วยข้อความข้อความซึ่งแผ่ขยายข้อความพื้นฐานที่เรียกกันว่าสัจพจน์ (axioms) ออกไปในรูปแบบต่างๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็ได้แก่ เรขาคณิตของยูคลิด สัจพจน์ทั้งหลายสามารถตั้งขึ้นมาได้โดยอาศัยหมวดขององค์ประกอบทางนามธรรม กล่าวคือ คำเชิงปฐม (primitive terms) ดังเช่น จุด มุม พื้นที่

³ แคมป์เบล (Campbell) ถือว่า ทฤษฎีประกอบด้วยข้อความ 2 ประเภทที่แตกต่างกัน ข้อความประเภทแรกเขาเรียกว่า "สมมติฐาน" ข้อความประเภทนี้ความจริงของมันไม่สามารถสืบให้รู้แน่ทางประสบการณ์ได้ การถามหาความจริงทางประสบการณ์ของสมมติฐานในตัวมันเองจึงไร้ความหมาย เพราะคำของมันไม่มีความหมายทางประสบการณ์ "สมมติฐาน" ของทฤษฎีมีสัจพจน์และทฤษฎีบทที่นิรนัยได้จากสัจพจน์รวมอยู่ด้วย ข้อความประเภทที่สอง แคมป์เบลเรียกว่า "พจนานุกรม" ข้อความในพจนานุกรมเชื่อมคำของสมมติฐานเข้ากับคำหรือข้อความที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าระบบทางสัจพจน์สามารถเชื่อมโยงเข้ากับระบบทางประสบการณ์โดยอาศัยพจนานุกรมเป็นสะพาน

⁴ "On the axiomatic account a theory is no more and no less than a set of sentences ('axioms') stated in a specified vocabulary (containing primitive and defined terms) together with all the consequences ('theorems') of this set plus the proofs of these consequences."

อภิปรายออกมา ในขณะที่ความสนใจใน “ปัญหาของอภิปราย” เลื่อมคลายลง การวิจัยเชิงวิพากษ์ก็หันไปหาการสร้างคุณสมบัติพื้นฐานเชิงวิพากษ์ของวิทยาศาสตร์ขึ้นมาใหม่ จุดประสงค์หลักในบัดนี้ไม่ได้เป็นการลากเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างวิทยาศาสตร์กับรูปแบบที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นอภิปราย แต่เป็นการเสนอภาพที่คงที่ของแก่นแท้ของวิทยาศาสตร์...” (Mokrzycki 1983: 23)⁵

อ่านต่อฉบับหน้า

⁵ “The conception of methodology advanced by logical positivists assumed that the methodological doctrine is ... a reconstruction of the methodological properties of science. At first, the methodological reconstruction of science was used to fight metaphysics and developed to serve that purpose: the point was to bring out those properties of science which make it differ from metaphysics. As interest in the problem of metaphysics declined, methodological research turn toward reconstructing the basic methodological properties of science. The main objective now was not to draw the demarcation line between science and that form of non-science which is metaphysics but to offer a uniform picture of the essence of science...”